

ÜLDKLASS

ENN TOMSONI MÄLESTUSED

I KOHT VANUSEKLASSIS – ÜLD

Juba 1956. aastal olime kuulnud, et küüditatuid vabastatakse asumisest. Neid uudiseid saime kuulda naaberküladesse küüditatute käest. Mõnedel peredel olevat sugulased vabaks saanud, teistel jälle tuttavad jne. Meie külast, Tšernigovkast, ei olnud veel keegi koju sõitnud.

1957. aastal olid juba naaberküladest mitmed perekonnad saanud vabaks. Meie külast sai Hilda Karbuse perekond. Ma aitasin nende varandust autole laadida ja sõitsin Tšanõ raudteejaama kaasa, aitamaks neid rongile. Autojuht Stepan Zaitsev ei uskunud, et seal Eestimaal parem elu on, kui meil siin Siberis. Sellega ei oska Vene inimene arvestada, et iga rahvus tahab elada oma kodumaal. Tal on ükskõik, peaasi et hea elada oleks. Kahjuks nad ei tea, mida tähendab hästi elada, nad ei ole seda iial kogenud.

Järgmistena hakkasid oma varandust müüma ja asju pak-kima Kuningad – pereema Liisa ja tema viis last. Ülejäänud olid ootel. Neil polnud vabastamisest veel midagi teada – keda lastakse vabaks, keda mitte. Kes on elanud vabaduses,

Ema Lilli ja isa Juhan Tomson kahe vanema lapse – minu ja vanema venna hansuga (paremal). 1935. aastal Pärnumaal, Häärja vallas, Niidu talus (hilisem Talivald).

see õieti ei teagi, mis asi see vabadus on, aga kellel seda pole ja äkki võimaldatakse – mul pole sõnu selle segaduse kirjeldamiseks. See on suur rõõm ja mure ühteaegu. Kaob igasugune teha tahtmine, kaob tööisu. Kes püüab mulle vastu vaielda, see ei ole ise seda olukorda üle elanud. Vanemad inimesed elasid selle momendi üle rõõmupisaraid pühkides.

Teate eriasumiselt vabastamise kohta saime septembri lõpus 1957. aastal. Nagu hiljem on selgunud oli selle aluseks ENSV Ülemkohtu otsus 24.09.1957. a. Vabastuskorraldus anti kohapeal 7. oktoobril. Ema oli selle teate peale eriti rõõmus. Ta asus kohe asju pakkima ja oma majapidamist üle vaatama.

Käisime veel tööl, aga see ei pakkunud enam mingit rahuldust. Lõpetasime sügiskünni. Öises vahetuses magasin pool ööd traktorikabiinis maha, mida varem ette ei tulnud. Kui külm hakkas, põletasin põhku. Need olid meie viimased lõkkes stepis, mis paistsid pimedas öös väga kaugele, pildudes tuhandeid sademeid Siberimaa taevasse. Nüüd sai minu paarimees Mitka Rõbnikov oma klassi näidata. Ta jõudis minust paari hektari jagu vahetuses rohkem künda. Selle üle oli ta uhke ja hakkas mind koguni nöökama. Muidugi sõbralikus toonis. Ta oli traktoribrigaadi brigadiri Aleksandri noorem vend, tore sõbralik mees.

Eesti naised Siberis. Vasakult esimene meie ema.

Vabastustõendid käes, hakkasime teisi dokumente korda ajama. Selleks tuli mitmeid kordi käia komandandi juures, sovhoosi kontoris ja rajoonikeskuses Tšanõs. Hea, et mu mootorratas ikka need reisid vastu pidas, sest mingit liiklust külade vahel või ka rajoonikeskuse vahel ei olnud, polnud teidki. Lõpuks saime kätte tõendi, et olime viibinud eriasumisel sellest ajast selle ajani. See tõend oli trükitud blanketil ja varustatud vastavate allkirjadega, kuid puudus pitsat, mille meie Eesti tähenärijad avastasid, kui olime jõudnud tagasi kodumaale. Hoolimata pitsati puudumisest saime selle tõendi alusel kätte passid ja muud vajalikud dokumendid.

СССР
МИНИСТЕРСТВО
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
УПРАВЛЕНИЕ МВД
по Новосибирской области

23 сентября 7г.

г. Новосибирск

Видом на жительство служить не может.
При утере не возобновляется.

СПРАВКА

Выдана ТОМСОН ЭНИ ЮХАНОВИЧ

1931 года рождения
урожен вол. Тальвере, уезд Вильяндимаа,
эстонец

в том, что он с апреля 1949 по сентябрь 1957 год
находил на спецпоселении в Новосибирской области.

Из спецпоселения освобожден на основании Постановления
Совета Министров СССР от 24 ноября

Комендант с/к.
Нач. Ст. лейтенант УМВД Новосибирской области Федоров/

Minu vabastustõend.

Hakkasime oma varandust revideerima. Majaostja leidsime. Selleks oli Veera nimeline naine, kes töötas Rajoonihaiglas sanitarina, kui ma seal haiglas ravil olin 1953. aastal. Veera oli mehest lahutanud ja kodukülla tagasi tulnud.

Müüsimise üsna odavalt. Viljaga oli suurem mure, seda müüsimise poole hinnaga. Raha polnud ju õieti kellelgi. Kolhoosniku rahapalk oli olematu ja see sovhoosi tööliste palk, kus me juba aastapäevad tööd olime rüganud, ei olnud ka märkimisväärne. Tõsi, traktoristid nagu meie Aaduga, teenisime ka sovhoosis päris hästi. Kanad jagasime naabritele, mõni andis mõne rubla ja niimoodi olimegi sunnitud nad ära andma. Viimased kaks kana torkas ema naabri Valjale kaenlasse ja oligi need mitukümmend kana oma uued peremehed saanud. Valja tänas ema kanade eest ja hakkas meid Aaduga hurjutama, et miks te siit ära sõidate, kas siis siin pole tüdrukuid, kes teile naiseks kõlbaksid. Sõitku ema kui tahab, poisid jäägu aga siia. Ei hoolinud me nende keelitustest. Kõik sõitsid kodumaale peale Jüri, kes jõudis juba enne kohaliku tüdruku Katja endale naiseks võtta. Jäigi Siberisse. Inimesel on vaba voli, teeb nii, nagu õigeks peab või olukord nõuab.

Ärasõiduni oli jäänud üks päev. Paljud inimesed olid käinud meiega hüvasti jätmas, sealhulgas ka töökaaslased. Nendest olid mitmeid, kes olid meilt raha laenanud – keegi neist ei teinud juttugi, ehkki võla tagasimaksmiseks oleks olnud viimane aeg. Viimaste hüvastijätjate hulgas käis Rõbnikov, Aleksander Fjodorovitš, meie brigadir. Ta istus vaikselt pingile, lautas käsi ja ohkas – kaks meest läheb brigaadist korraga minema. Heakene küll, põllutööd on sedakorda lõpetatud, aga teised tööd ja tegemised ootavad ju järke. Aga meid Aaduga ei huvitanud enam üldse, mis brigaadist edasi saab. See pole enam meie asi. "Jah, mis teil viga, lähete minema ja "krõška", aga mina pean selle brigaadiga veel edasi tööd tegema. Ja nüüd, säh sulle, kaks meest lahkuvad korraga!". Kallasime Rõbnikovile klaasi täis. Ta jõi selle põhjani ja jäi mõttesse. Meil

polnud talle midagi lohutavat lausuda. Tuli teine ring. Rõbnikov kummutas ka selle klaasitäie ära ja küsis suitsu, mida ta tavaliselt ei teinud. Paberossi süütamata kattis kätega näo, vajus rinnuli lauale ja puhkes nutma nagu väike laps. Meie Aaduga ei osanud midagi ette võtta, istusime vaikselt edasi. Siis Rõbnikov tõusis lauast püsti, tuli meie juurde, embas ja kallistas meid: “Andke andeks, poisid, et ma mõnikord teie vastu jäme ja range olen olnud – mul on selline iseloom. Tean, et te peate ära sõitma. Ma soovin teile ainult üht – õnne! Ma tänan teid väga teie tubliduse ja aususe eest ja soovin teile jõudu ja jaksu omal kodumaal. Ärge unustage oma ema, ta on teil hea inimene”. Soovisime meiega talle kõike head ja tänasime heade soovide eest. Rõbnikov peatus hetkeks lävel, tegi meie poole sügava kummarduse ja lahkus. Vaatasime aknast talle veel järele, kuni ta kadus küla serval hurtsikute varju.

Milline elu ootab meid ees kodumaal? Kas seal ikka on ka Nõukogude võim? Meie käest küsis üks vanamees, kui olime jõudnud asumise sihtkohta – et kas teil seal Eestis ikka on ka Nõukogude võim? Meie vastasime, et see võim meid siia saatiski. Siis ta vastas, et “vot eto horošoo, et ikka Nõukogude võim!” Seda, et see võim meid Siberisse saatis, polnudki temaarust oluline, peaasi, et Nõukogude. Vot tak!

Olime olnud kirjavahetuses mõnede sugulaste ja tuttavatega Eestis. Saime teada olukorrast kodumaal, mismoodi seal kolhoosid edenevad ja mis on saanud meie Niidu talust. Oli ka neid kirjavastajaid, kes palusid meil mitte nendele enam kirjutada, sest kardeti kohalikke võime, kes olevat hoolega jälginud kirjavahetust väljasaadetutega. Kas see ka tõsi on, ei oska öelda.

Olime lõpuks ärasõiduks valmis. Sain ka oma mootorratta müüdud – ikka poolmuidu. Sest olukord nõudis seda, peaasi, et ei jääks niisama vedelema ja poisikeste lõhkuda – need oleks sellest väga huvitatud olnud.

Meile anti jälle Stepan Zaitsev autojuhiks. Tal oli juba kolmas Eesti pere raudteejaama toimetada. Viskame oma kompsud ja kohvrid autokasti ja läkski sõiduks. Poole tee peal pidas Stepan auto kinni ja küsis, kas pöörame ringi? Seda mõtet meil ei olnud! Ainult edasi! Vaksalis tuli tükk aega seista piletisabas. Seal polnud ka mingit korda, ikka trügiti nõrgematest mööda. Lõpuks saime ka oma piletid kätte ja jäime rongi ootama. Nüüd oli ka autojuht lootuse kaotanud meid tagasi sõidutada. Rongi saabudes aitas ta viisakalt meie varanatukest vagunisse kanda, viipas meile hüvastijätuks ja käivitas masina.

Vagun oli rahvast täis, oli isegi sõdureid, kes pidevalt mängisid kaarte. Ma proovisin ajaviiteks akordioni mängida. Kohe tuldi juurde ja nõuti, et mängiks “Oginski poloneesi.” Või veel midagi, mida ma ei oska. Panin pilli kohvrissi tagasi ja peitsin ära. Pole mõtet vene inimest üles ärritada.

Muidugi ei unustanud me Aaduga restoranvagunit külastada. Sealt sai õlut, mida me ei olnud juba üle kaheksa aasta maitsta saanud. Sai ka muid jooke ja mingeid võileibu oli seal ka müügil. Sinna restoranvagunisse ei võinud me kauaks jääda, pidime kiiresti tagasi minema, sest ema jäi ju üksinda oma kompsude juurde ja teiseks hakkasid igasugused tüübid seal vagunis ligi tükki, lootes väljategemist.

Ühel päeval tormas meie vagunisse särgiväel meesterahvas, vaatas vagunis ringi ja tormas edasi järgmisesse vagunisse. Meie silmist kadunud, tulid kaks miilitsavormis meest, kes teda ilmselt taga ajasid. Keegi tõmbas hädapidurit, ilmselt vagunisaatja ning rong peatus. Seisak kestis poolteist tundi. Seejärel nägime vaguniaknast, et kaks miilitsat talutavad verise näoga meest võsast välja. Tüüp, ilmselt tagaotsitav, oli purustanud vaguniakna ja täiel kiirusel vagunist välja hüpanud.

Moskva võttis meid vastu punaste lippude ja loosungitega – oktoobripühad. Oi, kui palju oleks kostüüme ja ülikondi saanud sellest punasest riidematerjalist, mida oli arutult üles riputatud

kellele rõõmuks, kellele naeruks. Neid teisi oli kindlasti vähem. Nõukogude võim oli ju verega kätte võideldud ja seda see punane värv ju sümboliseeribki. Aga kui tahtsid kauplusest mõnda vajalikku riideeset osta, siis “netu”!

Moskvas saime ka üsna kaua aega rongi oodata, vaksalis oma kompe valvates tukkuda ka ei lastud, miilitsad tulid ja koputasid õlale „ne spat!” Kindlasti oli liikvel igal pool ka vargapoisse. Siberi külates neid eriti ei olnud, omakohus pani asja paika. Katsu sa suurt linna ohjeldada!

Ei mäletagi enam, mitu ööd-päeva rongisõit kestis. Viis-kuus vähemalt, ma arvan. Olime eelnevalt kokku leppinud, et peatume esialgu Sakus, kus elas vanema venna Hansu pere. Pobe-da-takso viiski meid sinna kohale. Harutasime oma kompsud-kohvrid lahti. Ema oli soolaliha kaasa pakkinud. Leidsime mooduse, kuidas seda ära suitsutada. Kaevasime kruusaaugu kal-dasse augud: üks tulekolde tarvis ja teine suitsutoru jaoks. Kusagilt leiti mingi kast ja ilma põhjata ämber ja meil oli suitsuahi olemas! Ja muidugi suitsuliha ka! See tuli väga hea välja!

Sakust oli hea pealinnas käia, käisime teatris “Kevadet” vaatamas ja ka sugulastel külas. Paar päeva tegin buldooseriga tööd, oli vaja maakeldrile muld peale lükata ja tänavatele veetud kruus laiali ajada. Selle masina juht töötas ühtlasi ka veoautol, vist õlletehases. Nädalapäevad Sakus veedetud, külastasime saatusekaaslast, kes olid maandunud Pärnus. Need, Kuningad, elasid Siberis meie naabruses paar viimast aastat, kui me oma viimases onnis elasime. Pärnus nad olid ostnud ühe vana maja. Sai käidud ka oma kodukohas, esialgu mitte oma endises ko-dus, aga selle läheduses, kus elasid meie sugulased ja tuttavad. Meie talus oli veisekari – Lank-saare sovhoosi oma. Meil oli suur laut ja seda ei saanud ju tühjaks jätta. Kohtudes sugulaste ja tuttavatega küsiti meie käest, kas te seal Siberis ka “siberijakke” nägite, need pidid väga jõhkrad ja tigemad inimesed olema. Me vastasime, et meie ise olime ka “sibirjakid” kõik need asumise aastad. See vastus võttis need küsijad tummaks. Pidime jälle selgitama, et “sibirjak” ongi eesti keeles siberlane, ükskõik mis rahvusest ta ka ei ole. Nii ongi.

Käisime Aaduga oma koolivendadel ja teistel tuttavatel külas. Bussidega oli huvitav reisida. Siberis ju busse ei olnud. Tõsi, Novosibirskis ma nägin busse ja mõni takso liikus ka ringi – ikkagi miljonilinn! Kilingi-Nõmmes nägime ka meie pere küüditajat, kes hobusevankris istus ja ilmselt kodu poole teel oli. Ega tema ükski ei olnud meid Siberisse saatmas, teisi oli ikka ka. Ega nende käsi polevat ka hästi käinud.

Ühte koolivenda külastades nägime meie oma kummutit – tundsimme selle kohe ära. Koolivend vist aimas, mida me nägime ja oli kärmelt ukse juures, seda kinni tõmmates. See koolivend elas vabaabielus meie pere küüditaja tütreaga. Need teiste Siberisse saatjad said ka ilmselt üht-teist endale krabada. Muidu saadud ju!

Kuna kodukohta ja ka rajooni elamisluba ei antud, tuli seda mujalt otsima hakata. Meie kodu kuulus Kilingi-Nõmme rajooni alla, naabruses paiknes Abja rajoon. Külastasime meie tädi – ema noorimat õde Leidat ja pidasime nõu elu- ja töökoha suhtes. Tädi töötas Mõi-saküla Linavabrikus. Meid Aaduga sinna ei vajatud. Käisime Kamara sovhoosis maad kuu-lamas. Jah, töölisi on vaja, aga korteriga on probleeme. Seal sovhoosis olid mitmed pered, kes Siberist olid tagasi tulnud ja paljud olid samast Tali vallast, kus meiegi elasime oma Niidu talus. Lõpuks saime korteri Kamara sovhoosi Lasari osakonda, sigala peale. See oli üks ruumikas tuba, kus pliit ainsaks küttekoldeks. Alt tuli seakisa, rippraudtee kolinat ja talitajate sõimu, lisaks virtsahais. Paar aastat saime seal olla, kui anti üks vana popsimaja endise Rootsi talu õuel. Perekond Liiver kolis sealt välja ja meie emaga saime sinna ühe toa, teise toa sai ka Siberist tulnud perekond Tiitus. Liiverite peres oli väike Arno nimeline poeg, kes hiljem mängis “Kevade” filmis Arno Tali osas. Näitlejat temast ei saanud, see roll jäi talle ainsaks. Vend Aadu teenis Nõukogude Armees. Hoolimata sellest, et asumiselt tulnud, võeti ta ikkagi aega teenima.

Saarde kalmistul 1968. aastal. Minu kõrval, vasakul, istub meie ema.

Esialgu võeti mind tööle Lasari brigaadi põllutöölisena, ehkki teha tuli igasugust tööd: talvel metsatöö, kevadel rõuguredelite valmistamine, kopliaedade tegemine jne. Traktorile ma ei saanud – polnud lube. Siberis töötasin kaheksa aastat ilma lubadeta nagu ka paljud teised, aga ei olnud see Nõukogude kord igal pool ühesugune ühti. Kirjutasin ühele tuttavale Siberisse, kas oleks mulle võimalik saata traktoristi load. Ja suurel Venemaal on kõik võimalik nagu kõigile teada on ja ma saingi need paprid. Torkasin peainsenerile load nina alla ja mulle anti isegi kaks traktorit: UNIVERSAAL 2 ja HTZ 7. U2 tegin heinajahu, masindasin vilja; teisega vedasin sigalatesse sööta, ajasin vagusid, saagisin puid, niitsin heina, ajasin vagusid, muldasin ja võtsin kartuleid.

Министерство сельского хозяйства СССР

СВИДЕТЕЛЬСТВО № 205

Выдано гражданину **ТОМСОН АНН ЮГАНЕСОВИЧУ**

родивш. **1931. 20. марта** 19**53** года в том, что он с **20. ноября** 19**52** года по **20. марта** 19**53** г. обучался в курсах трактористов при **Отреченском совхозе** **Новосибирской** области, края, республики

За время обучения и на выпускных испытаниях гражданин **ТОМСОН АНН Юганесович** показал следующие успехи:

1. Политзанятия **Три - 3**
2. Основы земледелия **четыре - 4**
3. Тракторы и технический уход за ними **четыре - 4**
4. Комбайны и технический уход за ними **четыре - 4**
5. Сельскохозяйственные машины и технический уход за ними **Три - 3**
6. Организационно-технические правила производства тракторных работ **четыре - 4**
7. Техника безопасности при работе на тракторах, комбайнах и сельскохозяйственных машинах и противопожарные мероприятия **четыре - 4**
8. На основании постановления квалификационной комиссии от **20. марта** 19**53** года протокол № **1** **ТОМСОН АНН ЮГАНЕСОВИЧУ** присвоено звание **тракториста** по профилю **тракториста**

Председатель квалификационной комиссии *[подпись]*

Почлен комиссии *[подпись]*

Ведущий комиссии *[подпись]*

Т.п. «Сов. восток», Заказ № 48

Minu mehhanisaatori load.

Ena töötas hobustega ja tegi ka igasugust muud tööd. Siberis sõitis ta härjaga, vedas sigadele võitõöstusest vadakut, lõssi ja järvest vett. Ta oligi seatalitaja seal kõik need aastad. Eestimaal saime tunda ka seda, mis on töödistsipliin. Siberis oli see olematu. Kolhoosnik läks tööle siis, kui brigadir aknale oli piitsavarrega koputanud ja ega seda enne kella kümnet eriti ei juhtunud. Eestis aga pidid töölised juba pool kaheksa talli juures olema, et kell kahekasa oleks hoolega juba oma ülesannet täitmas.

See sigala, kus meie teisel korrusel elasime, lammutati maha ja sinna vundamendi peale ehitati maja, kus paiknes mitu korterit. Saime meiegi emaga sinna toa ja omaette köögi. Kohanimi Lasari on tulnud sõnast-kohanimest Lapsaare – endise talu järgi. Muulased, kes seal elama olid asunud, ei olevat suutnud sõna Lapsaare välja öelda ja nii nad olidki hakanud hääldama meile võõrapäraselt – Lasari. Nii on jäänudki. Nüüd on sinna tekkinud juba Lasari nimeline küla, mis on ametlikult kasutusele võetud. Lapsaare olevat olnud jõukas talu suure hoonete-kompleksiga, mis enamuses olid veel kasutuses ka sovhoositingimustes. Sepikoja kõrvalruumis paiknes Kamara sovhoosi remonditöökoda, rehalas remonditi traktoreid ja põllutööriistu, tallis sovhoosi hobused, laudad kohandatud sigalateks. Osa hooneid, mis võisid kunagi olla kas aidad, käsitööruumid või veel midagi, olid kohandatud korteriteks. 1956. aasta suvel, pikselöögi tagajärjel, oli põlenud maha pikkhoone, kus olid momendil tööliste pisikesed loomalaudad, nende kõrval hobusetall ja siis teises majaotsas väikesed elamispinnad töölistele, kes peale tulekahju paigutati ümber või lahkusid ise uutesse majanditesse.

1958. aastal kolis remonditöökoda Lasarist välja Kamara keskusesse. Lasari brigaadi traktorid sai nüüd paigutada vabaks jäänud ruumidesse, garaažidesse.

Mis oli varem saanud Lapsaare talu endistest elanikest, ei teatud õieti midagi rääkida või ei tahetud seda teha, küllap ka ei teatudki. Ilmselt olid nad põgenenud kommunismiohu eest nagu paljud teisedki, välismaale. Või ka Venemaale küüditatud...

Mõisakülalt oli tol ajal hea rongiühendus teiste linnade ja asulatega. Käisime Tallinnas, Sakus, Pärnus, Viljandis ja loomulikult ka Abja-Paluojaal, kus oli rajoonikeskus. Lisaks veel bussiliinid, millega sai ka igas suunas sõita. Töötajal eriti polnud aega ega ka ülearust raha reisimiseks, võimalusi aga oli piisavalt. Võrreldes Siberi liiklusvõimalustega võib öelda – lausa paradüüs. Siberis võis sõita ainult rongiga, vahel ka juhusliku veoauto kastis, kasvõi kombikormikoorma otsas, mida on mulgi ette tulnud. Stepis maanteid ei olnud, sõideti nõ. kompassi järgi üle põldude, heina- ja karjamaade – ikka otse!

1958. aasta kevadel võeti mind kordusõppustele Viljandisse. Riviõppust tehti vähe, rohkem sai seal ikka tööd tehtud. Ehtasime järve lähiste staadionit, kus ma masinatel töötasin ja ehtasime kütteladu, võistlesime spordis. Sovhoosis vabal ajal sai taidlusest ka osa võetud – laulsin Kamara segakooris, mida juhatas Salme Talts, Jaan Taltsi ema; saatsin akordionil soliste, mängisin tantsuks ka, kui paluti. Siis mehed kutsusid mind Mõisaküla meeskoori laulma, mida juhatas tuntud koorijuht Eduard Pärna. Selle kooriga käisime mitmel pool esinemas, sõiduriistaks lahtine veoauto.

1961. aasta kevadel õnnestus mul osta uus mootorratas Iž-56. Sõidukogemus oli mul olemas ja Abja-Paluojaal tegin load ka ära. Siberis neid ei nõutud. Tehniline iga-aastane ülevaatus aga oli sõidukitel kohustuslik.

Nagu näete, üks suur Nõukogude Liit, aga suured erinevused seaduste tõlgendamiste osas. Ka kaubanduses võis märgata, et meil on teisiti kui “seal”. Eestis sai osta vorsti, võid, liha ja palju muud toidukraami, mida mina Siberis ei olnud näinud. Ka riideid sai osta, mida Siberis ei olnud müügil. Ühel ajal, täpselt ei mäleta, mis aastal, oli Mõisakülas leivaga kitsavõitu. Inimesed seisid leivasabas, sageli juhtus leib enne otsa saama, kui viimased leti ette jõudsid. Siis tuli müügile uus leivasort, raske ja vesine oli teine. Seda hakati kutsuma “Vene imeks”. Niimoodi küsitigi müüjalt.

Vend Aadu sai sõjaväest vabaks ja sai töökoha Ekskavaatoritehasesse, mis oli äsja alustanud tööd Möisakülas. Ema sai vanaduspensionile.

1962. aasta veebruaris ma abiellusin, abikaasa lõpetas Õisu Piimandustehnikumi. Sama aasta kevadel sõitsime Saaremaale, Karja võitööstusse, kuhu abikaasa kooli poolt suunatud oli. Poolteist aastat saime seal töötada, kui see väike tööstus lõpetas oma töö – jäi vaid koorejaam, kuhu meid enam ei vajatud. Samal ajal sai Valjalas valmis uus juustutööstus, kuhu oli töölisi juurde vaja ja nii meid sinna üle viidigi. Töötasime mõlemad abikaasaga juustutööl, kuni ma 1964. aastal läksin autojuhikursustele, seejärel kaks aastat hiljem juba piimaautojuhiks. Piimaautod kuulusid Autotransportbaasile nr. 11. Seega pidin ka ettevõtet vahetama. Töötasin autojuhina 1991. aastani, kuni pensionile jäin.

1991. aastal 60. aasta juubeliteel koos kolleegidega.

Meie peres on viis last ja 9 lapselast. Maja ehitasin ka Valjala alevisse. Sisse kolisime 1992. aastal. Ah, et tervis? Mul peas on hõbe, kuld on suus ja roostevaba parem puus.... Hõbe mul juba on, kulda veel ei ole, rääkimata roostevabast. Selle luuletuse pealkiri on "Väärismetall".

Noorem vend Aadu abiellus samal aastal kui minagi. Nad töötasid oma naise Tiiuga mõlemad Möisaküla linnas, kus nad elasid. Ema elas ka nende juures. Jäänud vanaduspensionile, kolisid nad oma tütre juurde tolleaegsesse Vastemõisa valda, kus tütar Tiia oma perega talukohta pidas. Ema suri 1996. aastal 90 aasta vanuselt. Ta on maetud Saarde kalmistule Kilingi-Nõmmes.

Oma kodukohas Pärnumaal, Tali vallas, käisime viimati 1981. aastal. Meie taluhoonetest oli alles vaid vundament, õues-aias umbrohi ja võsa. Kui me 1958. aasta suvel seal käisime, siis olid seal laudas sovhoosi loomad, talitajad elasid elumajas. Porimülkaks muutunud õues ei olnud võimalik ilma kummikuteta liikuda. Meie ilus puhas õu ja viljapuuaed oli saanud üheks suureks porimülkaks.

Paar aastat tagasi käisime tütar Piretiga oma sugulastel-tuttavatel külas, tahtsime ka oma vana kodu Niidut külastada, aga tee, mis oli varem heas seisukorras ja hästi sõidetav, ei võimaldanud meil sihtkohta jõuda. Mõnisada meetrit jäi puudu, metsaveomasinad on teed nii ära lõhkunud, et väikesed autod enam läbi ei pääsenud. Sealkandis enam elanikke ei ole, pole ka enam ühtegi elumaja ega kõrvalhoonet püsti. Suurem osa elanikkonnast viidi Siberisse ja ülejäänud on kolhoosihirmu või mõne muu põhjuse tõttu omad kodud maha jätanud. Ja ongi kõik. Pole inimesi, pole ka probleemi, nagu üles Suur Juht ja Õpetaja, seltsimees Stalin.

Ma ei ütleks, et mul oleks olnud töökoha leidmisega probleeme, samuti ka töökaaslaste suhtumisega kui Siberist tulnuga.

Saaremaale elamisloa saamisega tekkis küll tõrge. Miilitsaülem ähvardas tagasi mandrile saatma. Sõimas mind fašistiks ja hakkas üle kuulama. Kuna mina sain ka vihaseks, tüdines ära ja hakkas mind koostööd tegema meelitama. Sellest ma keeldusin kohe. Vaidlus kestis pikka aega, kuni see seltsimees ütles, et tema võtab vastutuse enda peale ja annab mulle elamisloa, lubades mul silma peal hoida.

Nüüd räägitakse andestamisest. Mina küll ei saa aru, mis asi see andestamine on. Minu meelest ei saa andestada inimestele, kes on nii palju kurja teinud teistele. Ma võin andestada inimesele, kes on mulle kogemata varba peale astunud, järjekorras minust ette trüginud või täistuledega mind pimestanud ja veel paljudel muudel juhtudel. Aga mitte sihilikult sooritatud kuritegude täideviijatele.

Lisan siia lõppu oma luuletuse

“Kodukoha viit”

Ei teid, ei radu pole enam
umbrohtunud on kõik see paik.
Ei ole see! See pole tema!
See nagu kaardil valge laik.
Nii tundmatuseni on muutunud,
mu kodukoha ümbrus kõik.
Seisnuks maja, vast oleks tundnud,
mul mitmes juba siia sõit.
Kui esmakordselt siin ma käisin,
sealt asumiselt naastes kord,
siis maja alles püsti seisis,
ta kuidagi näis nukker, morn.
Ta sellepärast nukralt seisis,
et polnud enam peremeest.
Ta varju all on eland teisi,
kes polnud hoolitsen'd ta eest.
Nüüd pole teda ammu,
ta lõhutud ja veetud siit,
vaid vundamendil kasvav sammal,
mu kodukoha ainus viit.....

Mida oleks võinud Siberist kaasa võtta? Imelik küsimus... Esimesena võtaks need avarad, pikad põllumassiivid, oma musta mullaga. Nii meeldivat põllutööd ma ei ole mitte kunagi ei enne, ega pärast teinud, kui Siberis sügiskündi. Olen seda korduvalt uneski näinud, kuidas ma seal künnan või töötan kombainiga. Need kombainid olid enamuses järeleveetavad roomuktraktori

haakes. Ka kõik teised põllutööd on siamaani hästi meeles, kus ei pidanud kivide, kraavide ning paljude teiste ebameeldivate takistustega vaeva nägema.

Teiseks võtaks sealse kliima, mis alati tunnistas kalendrit. Talv võiks pisut leebem olla, aga ega seda meie muuta ei saa.

Olekski kõik. Kõik muu võiks jääda sinnapaika, seljataha ja minevikku...

Jaanuar 2015

ENSV Prokuratuurile
 koht. Tomson Lilli buri tr.
 sünd. 26. IV. 1908 aastal
 Tali vallas, Pärnumaal.
 nüüdne elukoht: Новосибирская обл.
 Новосибирский район, дер. Кержинская

Авдальдус.

Minu abikaasa, Tomson Johan Hansu p.
 sünd. 1902 a. surin 1944 aastal ja karistati
 sõjasaaguste tegemiste pärast ENSV-s, skipeeritud
 1941-1944a sama sõjasaagi pärast. Karistatuna kahe
 peki. Tomson Johan Hansu p. suri 19. V. 45
 aastal, mille kohta on välja antud Pärnu maakon-
 nantide büroos kordum kinnituskirjeldus TV № 122/908
 Minu, Tomson Lilli buri tr., saadeti 1949 aastal
 välja ENSV-sse koos perekondaga Tomson buri Johan p.
 sünd 1931 a. ja Tomson buri Johan p. sünd 1936 a
 Novosibirskis elatamine minu abikaasa surinaga
 seotud

Pärnu valla minu avaldus avaldusele
 ja ka saatsin minule ja minu perekonnale
 tagastada teile kirjad NSVL kodaniku õigused
 ja õigusi tagastamiseks ENSV-ni.

12. nov. 1956 a. Tomson, Lilli

Ena teine avaldus vabastamiseks.

NSVL Prokuratuur
 Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi
 Прокурор
 Tallinn, Mikulski 7. Telefon 432-26

Прокуратура СССР
 Прокурор
 Эстонской Советской Социалистической Республики
 Tallinn, ул. Миклушкина 7. Телефон 432-26

12. сент. 1956 г.

"ОСВЕТЛЕНИЕ"
 Э. № 1

В СУДЕБНОМ КОЛЛЕГИИ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ
 ВЕРХОВНОГО СУДА ЭСТОНСКОЙ ССР

ПРОТ В С Т
 (в порядке надзора)

по делу ТОМСОН Л.Б.

Постановлением Особого Совещания при МГБ СССР от 23 июля 1949 года

ТОМСОН Лилия Энновна, 1908 года рождения, при ней сын Аду 1936 г.р. и сын Томсон Эли Иванович, 1931 г.р. были высланы из Эстонской ССР на спецпоселение в Красноярский край с конфискацией имущества.

Ссылаясь на вынесение членом семьи ТОМСОН послужило то, что мать ТОМСОН Лилия Энновна - ТОМСОН Еван Хансович в 1941 г. принимала участие в мятеже в волости Таали, направленной против местных органов советской власти. В феврале 1943 г. поступил в военно-санитарную организацию "Омичайто", где принимал участие в аресте сов. граждан, а также участвовал в облавах и охране объектов немецкой армии.

Приговором ЕТ войск НКВД СССР от 18 марта 1945 г. ТОМСОН Л.Б. был осужден по ст.ст. 58-1 "а" и 58-11 УК РСФСР к 10 г. каторжных работ.

19.06.1945 г. ТОМСОН Л.Б. умер в местах заключения.

Высечение членом семьи ТОМСОН оного произведено обоснованно, но принимая во внимание, что мать ТОМСОН Л.Б. как участница мятежа, заключалась только в охроне военных морозов и что в отношении этого преступная деятельность под действием Указа Президиума Верховного Совета СССР от 17.03.55 г. "Об амнистии" она сама умерла, дальнейшее содержание членов его семьи на спецпоселении является нецелесообразным.

Руководствуясь Указом Президиума Верховного Совета СССР от 18 августа 1955 года

Vabastusdokument.